

Oktatási, illetve tanulási célú beszélgetések alkalmazása

Vörös Klára Ilona¹

1. A módszer szakmai leírása

1.1. A beszélgetés mint remekmű

A beszélgetés egy pillanatra sem szűnt meg a nevelés, oktatás módszere lenni. Legfeljebb nem állt mindig az érdeklődés középpontjában, de máig megőrizte alkalmasságát és hatékonyságát. Csak az tud évezredek óta el nem évülő apparátusként működni, amely a maga nemében tökéletes és nélkülözhetetlen. A beszélgetés, mint közlési forma, időtállóan bizonyult. Remekmű. Szépséges csacsogás, elbűvölő fecsegés, ékes szóáradat, lenyűgöző társalgás, fenséges eszmecsere, tetszetős párbeszéd, fényes szónoklat, kifogástalan diskurzus – mondhatnánk, ha ezt a természetes, de sokrétű eszközt meg akarnánk becsülni érdeme szerint, s olyan tisztelettel szólni a beszédről, mint Homérosz tette, amikor megalkotta a „szárnyas szavak” kifejezést az Odüsszeiában. Mead (1973) a beszélgetést a legfőbb emberi tevékenységnek tartotta, annak, amely az embert emberré teszi.

1.2. A beszélgetés mint pedagógiai módszer

Minden tanítás egy kicsit párbeszéd is. A szakmai, pedagógiai beszélgetésben a gondolatok megosztása, tapasztalatok feltárása, reagálás, összevetés, eredményértékelés mentén új tudás születik. Az oktatási folyamat állandó, megkerülhetetlen és sokoldalú módszere a beszélgetés, mely különböző célok érdekében, különféle munkaformák során, bármely témakörben és minden oktatási szinten alkalmazható. A beszélgetés komplex tevékenység, így létrejött, módja több tudományág vizsgálódási területéhez tartozik. Fiziológiai, szociológiai, nyelvészeti, antropológiai, kommunikációelméleti, pszichológiai szemszögből egyaránt feltárandó, de fókuszált elemzése a szociolingvisztika feladata. A beszélgetésemélet többek között azokat az interakciókat (kérdések és válaszok cseréje) kutatja, melyek által felépül a tudás. A beszélgetés pedagógiai szempontú kutatásának indoka az, hogy az oktatás és tudáselsajátítás alapvető módszere. Az oktatási vagy tanulási célú beszélgetés dialógus formájában ad át ismereteket, dolgoz fel tananyagot. Erénye és előnye, hogy a hallgató és az oktató egymásra reflektálhat, aktivitásra, reagálásra készíti mindkét felet. A legkézenfekvőbb és leghatékonyabb módszer arra, hogy a különböző nézőpontok megnyilvánulhassanak egy koncepció felett.

¹ MATE Kaposvári Campus, Neveléstudományi Intézet, Anyanyelvi és Gyermek kultúra Tanszék egyetemi docense, voros.klara@uni-mate.hu

2. A módszer részletes bemutatása

2.1. A beszélgetés fogalomköre

A beszélgetésnek az a tulajdonsága, hogy benne gondolatok fejeződnek ki, vélemények cserélődnek, reflexiók formálódnak a kifejezésmód széles skáláján, egyaránt nélkülözhetlenné teszi a mindennapi és a tudományos életben. Beszélgetünk a piacon és az egyetemi szemináriumon. Az egyik eredménye lehet csupán egy szociális érintkezés, a másiké lehet az, hogy a beszélgető felek meghaladhatják saját tudásukat. A legkézenfekvőbb kommunikációs eszköz, de hiba lenne közönségesnek, egyszerűnek, tudományhoz nem méltónak tartani.

Látszólag triviálisnak² tűnik beszélgetni, de módszertani eszközként kihívás minden oktató számára. Vélt könnyebbsége abban áll, hogy minden szakterület és oktatási téma feldolgozható általa, továbbá eszköz nélküli, a jelen idejű kapcsolat miatt rugalmasan alakítható, motiváló és élvezetes mód. Azonban az oktatási, illetve tanulási célú beszélgetés ugyanolyan módszertani és tartalmi igényességet vár el az oktatótól, mint az előadás vagy a magyarázat. Az oktató és hallgató interakciója vissza-visszatér az óra során. A kérdések és a válaszok megjelenhetnek az egyes témák során vagy egy szűk témakörön belül. Az oktatónak ezeket a szakaszokat kell jól felépítenie, és a kérdések, válaszok ciklikusságát megfelelően irányítani úgy, hogy a gondolatok egymásra épüljenek, s általuk eljuthasson a beszélgetés addig, míg a pedagógiai és szakmai célt el nem érték.

A következőkben a rövid fogalomköri tisztázás és tipológiai rendszerezés után a módszer szerkezeti összetevőit mutatjuk be.

Az oktatási módszerek csoportosítása szerint a beszélgetés (megbeszélés) a tanár és a diák közös munkáján alapuló kooperatív, verbális oktatási módszer (Oktatási és pedagógiai módszerek, 2020). Azonban a megbeszélés tipikusan az a módszer, ami több kategóriába is tartozhat felhasználási célja szerint. Alapvetően felfedező, heurisztikus, ugyanakkor receptív és reprodukív is lehet, továbbá az érvelés logikai irányától függően egyaránt besorolható az induktív és deduktív módszerek közé, alkalmazható új ismeret feldolgozása során, de összefoglalásként is (Falus, 2021).

Az ismeretek átadásának egyik módja az előadás, mely az egyetemen alapvető forma, lévén a hosszabb elméleti tartalmak tárgyalása, az összefüggő gondolatrendszer kifejtése csak így lehetséges. A hallgató verbálisan passzív, csak „hallgató”, de nagy koncentrációt kíván tőle az előadás figyelemmel kísérése, jegyzetelése. Az oktatásnak ez a formája, melyben csupán az oktató beszél, magyaráz, s kész tudásanyagot ad át, az előadói, vagyis akroamatikus (meghallgatni) mód. A párbeszéd tanítási mód az erotematikus (kérdezni) forma, melyben kérdések és feleletek kapcsolják össze az oktató és a hallgató közös tevékenységét. Ez az interaktív oktatási és tudáselsajátítási mód a már ismert témák fel-

² A latin *trivialis* szónak is köze van a beszélgetéshez. A *trivium* szóból származik, mely hármas útkereszteződést jelent, ahol az utazók elcsépeltek, közismert, magától értetendő dolgokról beszélgettek. Triviumnak nevezték még a hét szabad művészet tanításának alsó fokát, benne a nyelvtant, a szónoklattan és a dialektikát.

dolgozásában alkalmazandó, önállóságot, tárgyilagosságot, együttműködést, nézőpontváltást fejleszt (Falus, 2021). Falus (uo.) három szóbeli oktatási módot nevez meg: közlőt vagy előadót (akroamatikus), megmutatót (deiktikus) és kérdve kifejtőt (dialogikus). Utóbbin belül helyezi el a heurisztikus vagy szókratészi módszert és a katechetikust, az ismétlő dialógust.

Egy hallgató a beszélgetéstípusok következő gazdag választékával találkozhat egyetemi tanulmányai alatt: spontán, irányított, bemutatkozó, előkészítő, ismeretfeldolgozó, ellenőrző, fejlesztő, feladatmegoldó, konfrontálódó, polemizáló. A beszélgetéseket magukba foglalhatja az előadás, a szimpózium, a szeminárium, a vita, a kerekasztal, az eszmecsere, az interjú, a páros-, a csoport- és az egész csoportos munka. A leggyakoribb oktatási és tanulási célú diskurzusok a párbeszéd, a katekézis és a vita.

A *párbeszéd* és a *dialógus* szó etimológiailag³ is arra utal, hogy valakik között történik a beszélgetés, együttműködésük révén cserélődnek a vélemények, ütköznek az érvek. Nincs alá- fölérendeltségi elem, egyenrangú felek osztják meg gondolataikat. Megőrzik önállóságukat (independencia), ugyanakkor tudatában vannak a kölcsönös függőségnek (interdependencia) a másikkal. Ezt a módszert alkalmazva az oktató arra ad lehetőséget, hogy a hallgatók meghallgassák a beszélgetőpartner véleményét, és erre igényük is legyen, továbbá értelmezzék azokat, s saját gondolataikat szabatosan, logikusan mondják el. Jellemző hozzáállása a párbeszédnek, hogy a másik gondolatait a sajátom kiegészítéseként fogadom el. Alkalmazható spontán, valamely szemináriumi témakörben szabadon, lehet félig strukturált, például egy szakcikk alapján, s lehet strukturált, amikor a beszélgetés résztvevői kijelölt álláspontokat képviselnek.

A *katekizáló* vagy katechetikus⁴ beszélgetés egy ismeretkör kérdés-felelet formában való feldolgozása, összefoglalása, melyben az elsajátítás ezek visszamondásából áll. Memóriára építő didaktikai módszer, mely korántsem csak dogmatikus, vallási ismeretek elsajátítására alkalmas, hiszen nem mellőzi az érvet és a magyarázatot. Számos tudományos mű születik napjainkban is „kiskaté” címmel és műfajban. Ez a beszélgetési mód jól használható az egyetemen is, ha biztos támpontokat, normatív ismereteket akarunk átadni, s ezek visszaidézése elvárt.

A *vita*, a vetélkedő párbeszéd, összetett beszédhelyzet. Dialogizáló és versengő, egzisztenciális és szakmai, interdependens, de a másikat „megsemmisíteni” törekvő válaszoló, párbeszédes beszélgetési mód. Célja az ellentétes interpretációk felvonultatása és érvekkel alátámasztása. Egymás meggyőzése, a bizonyítások és cáfolatok felvonultatása, szenvedélyes küzdelemmé is válhat. Mint a kiválóság bizonyításának szemléletes terepe, jelentős motiváló erővel bír, érvek és ismeretanyagok összegyűjtésére ösztönöz. Ebben a beszélgetési módban az oktató felelőssége az, hogy a hallgatókban ne legyen erősebb a győzelem utáni vágy az igazság és a tudományos korrektség iránti váagnál.

A *beszélgetés típusa* az oktató kérdései, irányítása alapján lehet:

- konkretizáló, melyben előre megfogalmazott kérdések tárják fel a fogalmi háttérrel és a témát, s a beszélgetést az oktató kérdései irányítják;

³ dia = között; logosz = beszéd (gr.)

⁴ (gr.) visszhangozni

- kérdve kifejtő, mely rávezető kérdésekből áll, hasonlóan Szókratész „bábáskodó” módszeréhez⁵, vagyis a jó kérdések hozzásegítik a beszélgetőtársat, hogy maga szülje meg rájuk a választ;
- heurisztikus⁶, mely a legkevésbé megtervezhető beszélgetési forma, hiszen az oktató következő kérdése az előzően adott hallgatói válaszhoz igazodik, így adva a felfedezés élményét. A legerősebb interakciós kapcsolat ebben a beszélgetési módban van a résztvevők között (Lada, 2009). Az erotematikus mód egyik fajtája.

2.2. A didaktikai beszélgetés három lépéssora

A nagy múltú módszer hosszú gyakorlata alatt kimunkált rendje szerint három lépéssorra épül a beszélgetés 1) előkészület, szervezés, *strukturálás*; 2) kérdések, *kérdezés*; 3) értékelés, *visszacsatolás*⁷ (Falus, 2021). A lépéssor gondos kimunkálása szükséges ahhoz, hogy a módszer együttműködésre, kritikai gondolkodásra ösztönözzön.

Strukturálás

Ebben az eljárásban, a szeminárium elején történik a beszélgetés témájának, céljának, szabályainak, elvárásainak és értékelésének tisztázása, gyakran a hallgatók bevonásával. Itt javasolt vázlatpontokban rögzíteni a beszélgetés szerkezetét: honnét kell kiindulni, milyen kérdések, gondolatok mentén kívánatos előrehaladni, s megtervezni, mely pontokon lesznek összefoglalások. A megbeszélés irányítása is a strukturálás feladatköre.

A strukturálás segítő feladatait a 4.1 alfejezet tartalmazza.

Kérdezés

Az interakció legkézenfekvőbb elindítói a kérdések. Gondolkodásra, aktivitásra készítetnek. Az oktató kérdése legyen pontos, egyértelmű és rövid. A kérdés a tudakolás mellett betölthet közlési, magyarázó, meggyőző, bizonyító erejű, felszólító, elmélkedő funkciót is. Szolgálhat informálódást, érdeklődést, motivációt, ellenőrzést. Érdemes a beszélgetés során a kérdezés különböző, alább ismertetett stratégiáit, típusait változatosan használni. Orlich és munkatársai (2010, pp. 214–244) négy kérdezési stratégiát neveztek meg az elvárt válasz jellege szerint: konvergens (convergent), divergens (divergent), értékelő (evaluative), reflektív (reflective).

A *konvergens* kérdéssel az oktató arra ösztönzi a hallgatókat, hogy egy központi témára összpontosítsanak, válaszuk konvergáljon, közelítsen a fő kérdéskörhöz. Kevésbé a gondolatébresztést, inkább a tényszerű, adatokat tartalmazó vagy az igen-nem válaszokat hívja elő, s jellemzően az oktató által irányított órarészekben fordul elő. A szeminárium elején jó motiváló eszköz, s hatékonyan alkalmazható például a szakszókincs gyakoroltatására. Jellemző kérdései a *milyen, mi, hol, mennyi*. Elvárt válasza a rövid, gyakran egyszavas mondatok.

⁵ Az elnevezés kézenfekvő volt Szókratész számára, hiszen anyja bába volt.

⁶ heureszisz (gr.) rátalálás

⁷ A szakirodalom különböző megnevezései közül a ma általánosan használtakat dőlt betűvel jelezzük.

A *divergens* kérdés megengedi és támogatja a több egyformán jónak tartott választ. Ha több választ válthat ki egy kérdés, akkor jó módszernek bizonyul a különböző feleleteket adók (3-4 fő) felkérése beszélgetésre az oktató passzív, befogadó szerepe mellett. Ez az oktatói szerep azt jelenti, hogy el kell fogadnia minden hallgatói választ, ezzel is támogatva a kreativitást és az újszerű megközelítési módokat. Elegendő időt kell hagyni a hallgatók számára, hogy elmagyarázhassák álláspontjukat. A divergens kérdés létrehozható a konvergens adaptálásával is, olyan módon, hogy nem a téma tényszerű adatára, hanem a kérdéskörrel kapcsolatos saját álláspontra kíváncsi. Jellemző kérdéstípusai: miért, milyen feltételek mellett, mi következne be, mi az ön álláspontja? A válaszokkal szembeni fő elvárás a változatosság, a sokféleség.

Az *értékelő* kérdezői stratégia a divergensen alapul, kiegészítve bizonyos érték kritériumokkal. A kritériumokat az oktató és a hallgatók közösen is megállapíthatják. Az értékelő kérdés feltevésekor ki kell emelni azokat az értékelési szempontokat, amelyekre alapozva a hallgatónak válaszolnia kell. A logikai következtelenségek megbeszélésére is alkalmas módszer. A kérdések jellemzője, hogy tartalmazznak olyan elemet, mely alapján a válaszadónak értékelő, kritikai hozzáállását kell bemutatnia, például a „mi a jó, vagy mi a rossz” kérdések esetében. A válaszok indoklást is kell, tartalmazzanak.

A *reflektív* kérdésre is több válasz születhet, s van benne értékelő elem is, de legfontosabb jellemzője, hogy következtetések levonására ösztönöz. A reflektív kérdés az elemző gondolkodást fejleszti, s arra sarkall, hogy a válaszadó mérlegelje az eredményeket, következményeket, legyen a kérdéssel kapcsolatosan koncepciója.

A pedagógiai kérdezői módszertanával foglalkozik „*A gyakorlati alkalmazást segítő weboldalak, videók*” című 6. fejezet, melyben „*An educational journal devoted to questions and questioning*” címmel videósorozat érhető el. A kérdezői módszertanának gyakorlati alkalmazását pedig a 4.2. fejezet segíti.

Visszacsatolás

A beszélgetés visszacsatolása a bólintástól a részletes értékelésig terjedhet. Visszacsatolást adhat maga a beszélgető, a partnere, a hallgató és az oktató egyaránt. A beszédet, a metakommunikáció révén, egyéb közlésmódok is kísérik, melyek a másik fél számára visszajelzésnek minősülhetnek. Az értékelés megvalósulhat a fajsúlyos beszélgetéselemek kiemelésével, a hiányosságok, téves állítások megemlítésével, rávezető kérdéssel, de azzal is, hogy a meghatározó válaszokra építve folytatjuk a beszélgetést.

2. 3. A beszélgetés jelentősége az egyetemi oktatásban

Egy egyetemi oktatót általában úgy képzelnek el az emberek, hogy éppen előadást tart. Holott a hallgatókkal való beszélgetés ugyanúgy kritériuma munkájának, s az értelmiségi és szakmai létre való felkészítés fontos mozzanata.

A beszéd, a beszélgetés valóságfeltáró. De nemcsak a külsőt, a belső valóságunkat is feltárja, hiszen a gondolataink nyilvánulnak meg benne. Az ún. „belső párbeszéd” kockázatmentes kommunikáció, de beszélgetni olyan témáról, melyről nincs tudásunk, hitelrontó, megszégyenítő lehet. A beszéd, a beszélgetés feltételezi tisztánlátásunkat, s kialakult álláspontunkat (Ungvári–Zrínyi, 2001). Miközben, úgy tűnik, a beszélgetés egyre kevesebb

teret kap a hétköznapi kapcsolatokban, a tudományos életben és az oktatásban megmaradt fontossága. Mind a tudomány, mind a pedagógia sajátos viszonyban áll a beszélgetéssel. Kialakulásuk időszakában a filozófia és a tanítás számára egyaránt a dialógus volt a megvalósulási közeg. A beszélgetés sok információt foglal magában a figyelmes oktató számára: tükrözi a hallgató gondolkodásmódját, hiányosságait, hozzáértését, törekvését, helytállását a szemtől szembeni viszonyban, az aktuális kérdések és válaszok láncolatában. A beszélgetés során mutatott attitűdből esetlegesen következtetni lehet a majdani szakmai hozzáállásra.

A beszélgetés a hallgató számára segít megtapasztalni előzetes ismeretei szilárdságát, a vélemények elfogadását vagy cáfolatát, az érvelést, az azonnali visszajelzést, a megértés folyamatát, a megnyilvánulás artikulálását. Beszélgetni egy szakterület kérdéseiről hozzátartozik a kompetencia gyakorlatához. A beszélgetés hozzájárul a megfelelő szakmai látókör kialakításához. Helyettesíthetetlen tréning arra, hogy a hallgatók valós helyzetben, valós kapcsolatban, a partnerszerep tudatos felvállalásával, más nézőpontokkal ismerkedjenek meg. A beszélgetés megtanít kérdezni, visszakérdezni, belátni, együtt haladni, véleményt kialakítani, vagyis felkészít az intellektuális közlésmód szakmai, kulturális gyakorlatára. Jó alkalom minden új kurzus első szemináriumi alkalmát beszélgetésre fordítani, felmérve a területre vonatkozó előzetes tudást, a szakmai és az általános szókinccset, s jelezve a munkamódszer jelentőségét, majdani gyakori előfordulását. Ha a beszélgetés természetes formája a szorgalmi időszaknak, akkor a kollokvium során is természetes módnak bizonyul majd mind az oktató, mind a hallgató számára.

2. 4. *Így hozhatja ki az oktató a legtöbbet a beszélgetés módszeréből*

A beszélgetés élményszerű oktatási és tanulási mód. Vonzereje az élő kapcsolat, a dialogizáló kontaktus, a megnyilatkozások azonnali sikerélménye, a cserélgethető kommunikációs szerepkör, az oldott légkör, a tananyag feldolgozásának kreatív módja. De mindezt meg kell dolgozni, oktatónak, hallgatónak egyaránt. A kötetlen szerkezet nem parttalan-ságot jelent, a tevékeny részvétel nem ment fel a konstruktivitás alól, a kreativitás nem jogosít fel az ismeretek mellőzésére. A beszélgetés kezdeti varázsát fenn is kell tartani, tovább kell lendíteni a holtpontokon, elérni a tervezett célt.

Az oktatónak látszólag a jó kérdésfeltevés a szerepköre, de a beszélgetés dialogikus volta feltételezi, hogy kérdéseket a hallgató is feltehet, s erre ösztönözni is kell őket, továbbá az oktató nemcsak kérdésekkel, hanem azok alternatíváival is alakíthatja, motiválhatja, instruálhatja a beszélgetés menetét. Dillon (2004) hét alternatívát ajánl, melyek az oktató révén eredményesebben előrevihetik a beszélgetést a megismételt, s nem mindig alkalmas kérdésfeltevések helyett:

- kijelentés, deklaratív állítás (érzés, tapasztalat, vélemény) a témával és a beszélgetésben legutóbb elhangzott mondattal kapcsolatosan;
- reflektív összefoglalása, tükrözése, rekonstrukciója az eddig elhangzottaknak, mely lehetőséget ad a másik félnek, hogy újrafogalmazza, pontosítsa mondatait, pl. „Tehát azt állítja, hogy...., igaz?”;
- zavar, értetlenség kifejezése, pl. „Ezt nem értem.” „Meg tudná magyarázni, mire gondol?” – azzal a céllal, hogy a hallgató fejtse ki előbbi gondolatát;

- felkérés a részletek megvilágítására, pl. „Érdekelnének a háttérben rejlő okok is.” – ami akkor alkalmazható, ha érti a választ, de szeretné, hogy a hallgató hosszabban, összetettebben felelne;
- a kérdés átengedése a csoporttársaknak, egy átirányítási technika, mely ösztönzi és kiszélesíti az interakciót;
- a beszélő kérdése akkor hangozhat el, ha belezavarodott mondandójába, s ahelyett, hogy az oktató keresztkérdéseket tenne fel, a felelő kérdezhet, majd megkapva a választ, folytatja a kifejtést;
- szándékos hallgatás a hallgatói megnyilatkozás után (3–5 másodperc csend), mely következtében a beszélgetőtárs fókuszáltabban folytatja, vagy más lép be a beszélgetésbe, így a hallgatás egyaránt ösztönzi az elmélyültebb gondolkodást és a hallgatói részvételt (Dillon, 2004).

A 4.3 alfejezetben a szemináriumi beszélgetés megtervezéséhez kapcsolódó feladat található.

2.4. 1. Az oktató felkészülése

A beszélgetés tartalmi és etikai színvonaláért az oktató felelős akkor is, ha átadja a diskurzust a hallgatóknak. Előzetes munkája befolyásolja a látszólag nélküle lefolyt beszélgetést, ha pedig ő vezeti, felkészülése közvetlenül meghatározza az eredményességet. Néhány módszertani lehetőség, amit megtehet a sikeres megbeszélésért:

- a beszélgetés témájához válassza ki a meghatározó forrásokat (pl.: könyv, tanulmány, jogszabály, videó, kutatási eredmények, gyakorlati beszámolók), esetleg hívjon vendéget;
- legyen tisztában azzal, hogy a hallgatók mit tudnak, mit nem tudnak a témáról;
- tekintse át, mik lesznek a főbb gondolatok, valószínűsítse, mely pontok érdeklík leginkább a hallgatókat;
- döntsön arról, hogy résztvevő, irányító vagy külső megfigyelő lesz a beszélgetésben;
- tervezze meg, páros, kiscsoportos, egész csoportos beszélgetésre vagy ezek kombinációjára kerül sor;
- készüljön fel arra, hogy amennyiben aktív részese a beszélgetésnek, akkor hitelesége, személyisége nagyobb figyelem alá esik, mint egy előadás során;
- ha vannak a témával kapcsolatosan bizonytalanságai, vagy járjon utána, vagy vállalja kételyeit;
- gyűjtsön össze a beszélgetés irányításához, koordinálásához megfelelő számú pontos, egyértelmű és konkrét kérdést, valamint gondolkodtató és vélemény előcsalogató felvetéseket;
- gondoskodjon arról, hogy legyenek a témával kapcsolatosan történetei, személyes megosztásai, provokatív kérdései, jutalmazási felvetései, kihívást jelentő feladatai, tudjon bemutatni látvány- vagy hangelemeket, hogy fenntartsa a hallgatók érdeklődését;
- készüljön fel arra, hogy a legfontosabb pontok alapján összefoglalja a beszélgetést;

- határozza meg, milyen módon ad visszajelzést a hallgatók tevékenységéről;
- dolgozzon ki szempontrendszert (esetleg a hallgatók bevonásával), melyben önmaguk is értékelhetik részvételük minőségét.

2.4.2. A hallgatók felkészítése

Mivel dialógusról van szó, nemcsak az oktató felkészülése szükséges hozzá, hanem a hallgatók felkészítése is.

- Kapjanak a hallgatók tájékoztatást arról (esetleg már az előző szemináriumon), melyik problémakörre fókuszál a beszélgetés;
- legyen lehetőségük a megfelelő előismeretek megszerzésére;
- legyenek tisztában a beszélgetés céljával;
- ismerjék a beszélgetés szabályait, az együttműködés lehetőségeit;
- előzetesen legyen tudomásuk arról, mely területeken kapnak önrendelkezést, mely szakaszokat koordinálja az oktató;
- legyen világos számukra, hogy a beszélgetés során lehet hibázni, és előny a kreatív gondolkodás;
- tudjanak arról, milyen értékelési, elvárási szempontjai vannak a beszélgetésüknek.

2.4.3. Páros, csoportos és frontális beszélgetések

Különböző oktatásszervezési módok során – páros, csoportos, frontális – jelenhet meg a beszélgetés.

Páros beszélgetést akkor érdemes szervezni, ha fontos a hallgatók egyenlő arányú közreműködése, az aktív részvételre késztetés és az egymásra utaltság megtapasztalása. A beszélgetés kezdődhet azzal, hogy felváltva elmondják gondolataikat az adott témáról (pl. könyvről, szakmai eljárásról, újításról), majd összehasonlítják, miben azonosak, miben különböznek meglátásaik. A páros interjú a nézetek, vélemények tudakolásának adekvát eszköze. Lehet spontán, amelynek van egy kiinduló témája, de valójában a válaszadó megnyilatkozásai alakítják a beszélgetés menetét. Jól szolgálja a szakmai fejlődést, ha hallgató készít interjút a téma elismert szakemberével. Ugyanezen ok miatt javasolt a mélyinterjú megkérdezés, melyben a hallgató egy hosszabb beszélgetésben vehet részt, s nem csak tényszerű válaszokat kaphat, hanem megjelennek benne a megkérdezett szakember érzelmei, személyes élményei, tapasztalatai is. Hasznos beszélgetési forma a félig strukturált interjú is, melyben vázaltszerűen adottak a kérdések, de ezek a válaszoktól függően, elhagyhatók, átalakíthatók. Szakirány vagy kutatási téma választásakor az oktató is alkalmazhatja.

A *csoportos* beszélgetések a legjellemzőbbek az egyetemi szemináriumokon. Az eszmecsere vagy műhelybeszélgetés a kollektív tudás előhívását segítheti elő. Az egymástól tanulás közös gondolkodási terepe személyes reflexiók, prezentációk megosztása révén. Megjelenhet benne a vita, az érvelés, a cáfolat, a konklúziókeresés.

A *kiscsoportos* beszélgetés hat alapvető típusa az ötletelő, az oktatóanyagra épülő, a feladatorientált, a szerepjátékon alapuló, a szimulációs és a kérdezőközpontú (Orlich, 2010). Az *ötletbörze* során a beszélgetés azokat a kreatív megoldásokat veszi sorra, amelyek egy-egy probléma megoldását teszik lehetővé. A csoportok megbeszélik a vizsgált

esetet, például egy tanulmány kérdésfelvetését vagy a leendő szakterület aktuális problémáját, majd innovatív javaslatot tesznek. Az egyes kiscsoportok által felvetett ötleteket aztán kategorizálják, értékelik. Az elgondolások lehetnek a következő szemináriumi beszélgetés alapjai. Orlich (uo.) a kortárs korrepetálás lehetőségeként tekint a *tutorial-anyagokra*, de a módszer lényege, hogy diák magyarázzon diáknak, egyetemi környezetben is életképes. Például szakmai dokumentumok, gépkönyvek, szabványok, útmutatók feldolgozása olyan módon, hogy egymás számára magyarázatokkal látják el. A *feladatorientált* csoportban mindenki konkrét megbízatást, részfeladatot kap, s együttműködve kell megismerniük egy témát, arra is készen, hogy a másik csoportok számára reflektív kérdéseket adjanak fel. A *szerepjátékban* valós élethelyzetek (pl. szakmai gyakorlat, állásinterjú, munkahelyi szakmai konfliktus) csoportos eljátszására kerülhet sor. Ennek során kitalált karakterek improvizált párbeszédet folytatnak, gyakorolva a beszédhelyzeteket, és fejlesztve a szociális képességeket. A *szimulatív* megbeszélés egy probléma vagy döntési helyzet megközelítése annak a kockázata nélkül, hogy (veszélyes) következményei legyenek a véleményeknek, meglátásoknak, lépéssorok kidolgozásának, döntéseknek. A szimuláció akkor életszerű, ha valóság-hű adatokból, tényekből dolgozhatnak a csoportok. A kérdező csoport funkciója az, hogy elképzeléseket, hipotéziseket tegyenek próbára. Az oktató megfigyelési szempontokat ad, s a kérdezőcsoportok feladata a feltételezések megalapozottságának kivizsgálása (Orlich, 2010).

„*A gyakorlati alkalmazást segítő weboldalak, videók*” című, 6. fejezetben a kiscsoportos beszélgetés jó és rossz példáját szemlélteti a „*Researched Group Discussions*” c. videó. Ld. még: 1–2. kép. Alább külön részfejezetek (2.6–2.7.) foglalkoznak két innovatív csoportos beszélgetési móddal, a szókratészi szemináriummal és a World Caféval.

A *frontális*, egész csoportos beszélgetési forma a szemináriumi csoport vagy évfolyam számára egyaránt nyitott, de nincs realitása, hogy mindenkinek elegendő aktivitást biztosítson. Az oktató élhet vele, például előadás közben, amikor kérdést tesz fel, s ezzel elindít egy közös, egyidejű gondolatcserét, melyben az is fejlődhet, aki nem szól hozzá. Mivel a frontális beszélgetést az oktató irányítja, nagyfokú figyelemkoncentrációra van szüksége az együttgondolkodás segítségével, a közvetlen kapcsolat pedig megkívánja tőle a gyors reagálást.

2. 5. A szókratészi szeminárium (Szókratész-kör)

A csoportos beszélgetés sajátos és népszerű formája a szókratészi szeminárium. Ez az oktatási és tanulási technika Szókratész párbeszédes tanítási módszerén alapul, de ellentétben a Szókratész módszerrel, ez nem vita, hanem megbeszélés. A szofisták tanárok voltak. Az i.e. 5. században úgy adták át az ismereteket, hogy a bölcséleti tartalmat a retorika magával ragadó stílusába csomagolták. A szókratészi szeminárium Szókratész módszerén alapuló modern pedagógiai eljárás.

Akkor alkalmazandó elsősorban, ha egy nehezebb szöveg, tananyagrész vagy bármely dolog működésének megértését szeretné az oktató elősegíteni. A szeminárium során a megbeszélendő tartalom információit részletekbe menően, kérdések és válaszok segítségével dolgozzák fel a hallgatók. A kérdések azt szolgálják, hogy a szövegre, a témára vo-

natkozóan tisztázzák az álláspontokat és elmélyítsék a nézeteket. A nyitókérdés a hallgatók érdeklődésének felkeltésére és a hangsúlyos szempont, motívum bemutatására szolgál. Az irányadó kérdések arra szolgálnak, hogy lépésről lépésre haladva sorra vegyék a témát, mindenkit bevonjanak a beszélgetésbe, és gondolatokra, ötletekre ösztönözzenek. A záró kérdések a megbeszéltek összegzését segítik elő (Furman, 2011). A kérdésekre adott válaszok vagy ismerethez, vagy újabb kérdésekhez vezetnek. Ez is jelzi, nem vitamódszerről, hanem értelmező párbeszédéről van szó. Az előzetesen elolvasott szöveget a szemináriumi csoportok együttesen, egymás munkájára támaszkodva vizsgálják és értelmezik. A beszélgetést a hallgatók vezetik, és a párbeszéd a csoport interakcióin alapul. Az oktató az előkészítésben, a témakiválasztásban vesz részt, s ha szükség van rá, a beszélgetés előrehaladását segíti, egyébként átadja az irányítást.

A beszélgetés több modellben történhet, a legismertebb közülük a *külső és belső kör* szerkezetű. Ebben az esetben az ún. belső kör tagjai értelmezik a szöveget a kérdések és válaszok alapján, melyet az ún. külső körben részt vevők megfigyelőként, a beszélgetésbe szavakkal nem bekapcsolódva követnek, jegyzeteket készítenek. Miután a belső kör befejezi a beszélgetést, a külső kör visszajelzést ad (Furman, 2011). A megvitatandó szöveg, téma hosszától, illetve az oktató szándékától függően, a két kör tagjai akár egyetlen szemináriumon belül is szerepet válthatnak, vagy a következő alkalommal történik meg a csere.

Gyakori még az ún. *triád* vagy *triász* modell. Ebben a formációban minden egyes belső körös (kérdőző–válaszoló) taghoz tartozik két külső körös (megfigyelő), akik a beszélgetést vezető utasítására, egy ponton kilépnek eddigi szerepükből, és hármásban beszélgetnek tovább. Majd a triász visszatér a külső, illetve belső körbe, szabadon megválaszthatva, hogy melyikbe, egy kitételrel, hogy a hármass rendszer arányai fennmaradjanak. Az oktató bármelyik kör tagja lehet, de ne vezesse a beszélgetést, legyen egy a beszélgetők között (Furman, 2011).

A harmadik lehetséges csoportszervezési mód a *szimultán* rendszer. A szimultán szemináriumban a hallgatók 2–4 kisebb csoportban beszélgetnek. Mivel az oktató ezeket az egyidejű beszélgetéseket nehezen tudja követni, útmutatásokkal segíteni, emiatt ez a beszélgetési forma abban az esetben ajánlott, ha a másik kettőben már gyakorlatot szereztek a beszélgetés vezetői. A kiscsoportok általában ugyanannak a témakörnek különböző szövegeit beszélnek meg, melynek eredményeiről egy közös szemináriumon adnak számot (Furman, 2011).

A teljes szemináriumi módszert szemléletesen ismerteti az „*Instructional Strategy – Socratic Seminar*” című videó, melynek elérhetőségi adatai „*A gyakorlati alkalmazást segítő weboldalak, videók*” című fejezetben található. Ld. még: 3–4. kép.

2.6. A „World Cafe”

A Cafe forma eredendően a vállalati szféra innovációja, de minden közegben használható, ahol jelentősége van egy téma megbeszélésének. Nevét – vilázkávéház – azért kapta, mert a beszélgetőtársak kávéházi körülmények között, kis (kerek) asztaloknál ülnek, melyek színes papírterítőire rajzolhatnak, írhatnak, miközben megtárgyalnak egy témát.

Az asztaltársaságok a 20–30 perces, előre megadott, közös témájú beszélgetésük után cserélődnek, kivéve az ún. asztalgazdákat, akik az újonnan érkezőknek továbbadják az előző körben elhangzott gondolatokat, ötleteket. Azzal, hogy mások folytatják a beszélgetést, új nézőpontok jelenhetnek meg, új kérdések merülhetnek fel. A harmadik körben vagy visszaülhet mindenki az eredeti helyére, vagy folytatják az asztalcserét. Végül egy nyílt körben mindenki elmondhatja meglátásait, átadhatják egymásnak megbeszéléseik eredményeit, így minden résztvevő megismerheti a téma különböző megközelítéseit, összevethetik elgondolásaikat. Az asztalterítőket falra ragaszthatják, melyek őrzik a beszélgetések szerkezetét, elképzeléseit, kulcsszavait és az ötletek összekapcsolódását, egymásra épülését (World Cafe Method, 2021).

A World Cafe alkalmas forma az egyetemi szemináriumok fordulatossá, mozgalmassá tételéhez, és annak biztosításához, hogy mindenki lehetőséget kapjon a beszélgetésre.

2.7. Kitekintés: a segítő beszélgetés

Az oktatói feladat összetettségével együtt jár, hogy nem csak egy adott szakterület tudományos és gyakorlati kérdéseiben kíván jártasságot, hanem a hallgatók segítségével is, például tehetségmentorálásuk, pályaszocializációjuk és a tanulmányaikat befolyásoló konfliktushelyzeteik során. A hallgató felé forduló oktatói attitűd ugyanúgy a fejlődési képességek, a kibontakozás elősegítője lehet, mint a legsikerültebb előadás.

A segítő beszélgetés (Rogers, 2019), bár eredendően pszichológiai módszer, a személyközpontú terápia része, de Rogers szerint a pedagógiai munka eszköztárában is ott kell, hogy legyen a tanuló személyiségének elfogadása és céljai elérésének támogatása. Az egyetemi oktató ismeretátadásánál is fontosabb lehet a hallgató hozzásegítése ahhoz, hogy azzá váljon, amivé szeretne. Rogers terápiás eljárásának célja, hogy megerősítse kliense én-fogalmát (self-concept), önelfogadási, önmegvalósítási képességét annak érdekében, hogy a reális énképe közel kerüljön ideális énképéhez, ahhoz, amilyen szeretne lenni.

Az oktató segítő kapcsolat lehet ebben a folyamatban azzal, hogy teljes személyiségével odafordul a hallgató felé, őszinte, szabad beszélgetést kínálva. A segítő beszélgetés jellemzője a meghallgatás, a pozitív elfogadás. Az oktató nyitott kérdéseket tesz fel, hogy a hallgatónak lehetősége legyen kimondania gondjait. A beszélgetés során az oktató nem bírálja, nem véleményezi a hallgató közléseit, s nem látja el tanácsokkal, hanem azt fogalmazza meg, hogy a saját, külső nézőpontjából, tapasztalatai révén ő hogyan lát rá a problémára. Nem neki kell megoldania a nehézségeket, ennek képességével rendelkezik a hallgató, de én-képe, helyzetértékelése vagy megoldási stratégiája az adott esetben nem megfelelő. Az oktató viszont hozzásegítheti a hallgatót ahhoz, hogy értékeinek felismerése és önreflexiói révén, önmaga találja meg a megoldást. Rogers (2019) ezt úgy fogalmazza meg, hogy a segítő beszélgetés támogatja a kliens belső erőforrásainak feltárását. A mód-

szer alkalmazása során, a segítő kapcsolat közben működésbe lépnek azok a pozitív pszichikai erők (self-help), amelyekkel minden ember rendelkezik, s amelyek alkalmassá teszik arra, hogy önmaga is képessé váljon problémái megoldására. Ez azonban feltételezi a segítő, a másik ember felé forduló és konstruktív attitűdöt (uo.).

A segítő beszélgetésnek nincsen előírt kontextusa és témája, mert eseten változó. Alapvetően tekintélyelvűségtől mentes, egyenrangú párbeszéd, ami bármikor létrejöhet. Azonban kifejezetten érdemes alkalmazni a módszert TDK munka, doktori disszertáció, pályázat megírása előtt, a tehetséggondozás folyamatában, a hallgatók önmegvalósítási törekvéseinek, döntéshozatalainak támogatásában.

2.8. A beszélgetés etikája

A beszélgetés etikája arról szól, hogyan bánnak egymással a beszélgetés résztvevői. Az etikai viszonyulás azért nem hagyható figyelmen kívül, mert a beszélgetés társas folyamat, így normatív elvárásokat is támaszthatunk vele szemben. A legfontosabb etikai magatartás a beszélgetőpartner egyenrangúságának elismerése, autonóm személyének tisztelete. Ebből következik, hogy a hallgató gondolati tartalmait komolyan kell venni, odafigyelést tanúsítva. A beszélgetés személyes megnyilatkozás, még akkor is, ha objektív tartalmakról szól, ezért az etikai hozzáállás legalább olyan fontos, mint a szakmai, tudományos. Néhány további etikai elv:

- a beszélgetések szabályait, kritériumait minden hallgatóval tudatni kell, kialakításában vegyenek részt;
- a beszélgetőpartner racionális, felelősségteljes személy;
- az oktató tanúsítson figyelmet, s a hallgatók is hallgassák meg egymást;
- kerülendő az okfejtések megszakítása, de a szólás kisajátítása is;
- az oktató arra összpontosítson, amit a hallgató gondol és mond;
- tilos a megnyilatkozó személyét minősíteni a mondandójának tartalma helyett;
- a szemináriumi beszélgetés bizalmi légköréhez hozzátartozik, hogy az oktatónak ismernie kell a hallgatók nevét, megszólítható, autonóm személynek kell, tekintse őket;
- névvel azonosíthatóan senki ne idézzon fel beszélgetést az illető felhatalmazása nélkül;
- a hibákat, tévedéseket a megalázás mellőzésével kell szóvá tenni;
- még a jogos bírálatok se hangozzanak el arroganciával;
- mind a hallgató, mind az oktató vállaljon felelősséget kijelentéseikért;
- az oktató ismerje kompetenciahatárait;
- a beszélgetés során is kerülni kell a plágiumot, az idézetekre utalni kell, megnevezve az eredeti forrást!

3. Részösszefoglalás

A beszélgetés az oktatás és tudáselsajátítás alapvető módszere. A dialógus során különböző nézőpontok nyilvánulhatnak meg egy koncepció felett. Mind a tudomány, mind a pedagógia sajátos viszonyban áll a beszélgetéssel. Kialakulásuk időszakában a filozófia és a tanítás számára egyaránt a dialógus volt a megvalósulási közeg.

Az oktatási, illetve tanulási célú beszélgetés ugyanolyan módszertani és tartalmi igényességet vár el az oktatótól, mint az előadás vagy a magyarázat. A változatos oktatás-szervezési módok (páros, csoportos, frontális beszélgetés) és a más területekről adaptált módszerek (Szókratész-kör, World Cafe) vonzóvá és hatékonyvá tehetik a beszélgetést. A kérdések alapján a beszélgetés lehet konkretizáló, kérdve kifejtő, heurisztikus. Az oktatási, illetve tanulási célú beszélgetés három lépéssora a strukturálás, a kérdezés és a visszacsatolás.

A beszélgetés tartalmi és etikai színvonaláért az oktató felelős akkor is, ha átadja a diskurzust a hallgatóknak. A sikeres beszélgetés érdekében a hallgatókat fel kell készíteni. A segítő beszélgetéssel az oktató hozzásegítheti a hallgatót ahhoz, hogy értékeinek felismerése és önreflexiói révén felszínre hozza saját erőit, s megvalósíthassa törekvéseit. A legfontosabb etikai attitűd a beszélgetőpartner egyenrangúságának elismerése, autonóm személyének tisztelete.

4. Feladatok, gondolkodtató kérdések

1. Feladatok a beszélgetés strukturálása témaköréből

Oktatói szempontok:

- Válasszon ki egy érdekesnek tűnő témát az előző előadásai anyagából!
- Gondolja át, mit vár a téma beszélgetéssel való feldolgozásától, mi a célja vele, mikor tekinti majd sikeresnek!
- Döntse el, páros, kiscsoportos vagy egész csoportos megbeszélést tervez-e?
- Nevesítse a témakörben rejlő, megvitatásra érdemes problémakört!
- Tervezze meg, milyen kérdéstípusokat használ!
- Fogalmazzon meg konkrét kérdéseket!
- Találja ki az első, figyelemfelkeltő kérdését, felvetését!
- Határozza el, osztályozza-e a hallgatók teljesítményét!

Hallgatói szempontok:

- Tegye érdekeltté a hallgatókat a beszélgetésben való részvételre, például azzal, hogy a megbeszélendő téma elő fog fordulni a következő zárthelyiben!
- Készítsenek közösen, 4–6 tételből álló szabályrendszert, melynek betartása garantálhatja a hatékony megbeszélést!
- Kérdezze meg a hallgatókat, mit várnak a téma beszélgetéssel való feldolgozásától!

- Mutassa be a kérdések vázlatát, mely kérdések fordulhatnak elő a beszélgetés elején, közepén vagy végén!
- Ha osztályozza a hallgatók teljesítményét, avassa be őket a szempontrendszerbe!
- A megbeszélés során emelje ki, láttassa a fontosabb gondolatokat!
- Foglaljon össze! Néha kérjen fel erre hallgatót!
- Egyes hallgatói válaszokat tegyen kiindulóponttá a beszélgetés folytatásában!
- A beszélgetés elsősorban a hallgatók számára legyen lehetőség gondolataik kifejtésére, Ön legyen inkább figyelmes hallgatójuk!
- Kérje, hogy válaszaik során érveljenek és igyekezzenek bizonyítani állításaikat!
- „Nagyítson rá” egy gondolatra, adatra, s elemezzék részletesen!
- Javasolja, hogy a ténykérdések (konvergens) kivételével a kérdésekre 10–20 másodperc gondolkodás.

2. A kérdezés módszertanának gyakorló alkalmazása

Fogalmazzon meg az oktatott tartalommal kapcsolatosan *konvergens* kérdéseket! Használja a következő formulákat!

Mely esetekben ...? Milyen körülmények között ...? Milyen módon ...? Mi okozza ...? Mi jellemzi ...? Mi segíti ...? Melyik az a ...? Hol és mikor ...? Mennyi a ...?

Fogalmazzon meg az oktatott tartalommal kapcsolatosan *divergens* kérdéseket! Használja a következő formulákat!

Mi történe, ha ...? Milyen típusú problémák jelentkezhetnek a ... előfordulásakor? Ön mely módszereket alkalmazna a ... esetén? Milyen feltételek mellett valósulna meg ...? Ön milyen álláspontot foglal el a ... kérdésében? Miért nem valósulhat meg ...?

Fogalmazzon meg az oktatott tartalommal kapcsolatosan *értékelő* kérdéseket! Használja a következő formulákat!

Miért jobb/rosszabb ...? A ... törvény milyen hatással van az erkölcsi attitűdre? Védené vagy cáfolná a ... helyességét? Milyen okok indokolhatják a ... melletti döntést? Miért vizsgálandó probléma a ...?

Fogalmazzon meg az oktatott tartalommal kapcsolatosan *reflektív* kérdéseket! Használja a következő formulákat!

Milyen következményei vannak ...? Milyen hatással volt ...? Mely kérdéseket vet fel ...? Mely megoldások esetén lép fel nehézség a ... során? Milyen minőségre következethetünk ...?

4. Tervezzen beszélgetésre alapozott szemináriumokat!

Tervezze meg egyik kurzusa féléves szemináriumait beszélgetésközpontúan! Válasszon az alábbi módok közül!

1. Az első szemináriumon a hallgatók kérdéseket tehetnek fel a kurzusról.
2. Az utolsó szemináriumon a hallgatók önértékelési feladatlapot töltenek ki beszélgetésaktivitásukról és beszélgetésetikájukról.
3. Hallgatói beszámolók szakemberekkel készített félig strukturált és mélyinterjúikról.

4. Csoportos beszélgetés szervezése, melyben a csoportok egy téma részterületeit beszélnek meg, majd a csoportbeszámoló, prezentációk révén egymástól sajátítják el a kérdéskör tudnivalóit.
5. A csoportos beszélgetések típusai közül (ötletelő, oktatóanyagra épülő, feladatorientált, szerepjátékos, szimulációs, kérdezőközpontú) legalább kettő beépítése a szemináriumokba.
6. Szókratészi szeminárium tartása.
7. Word Cafe szervezése.

Egészítse ki a lehetőségeket további két saját ötlettel!

Indokolja meg célszerűségüket!

5. Irodalom

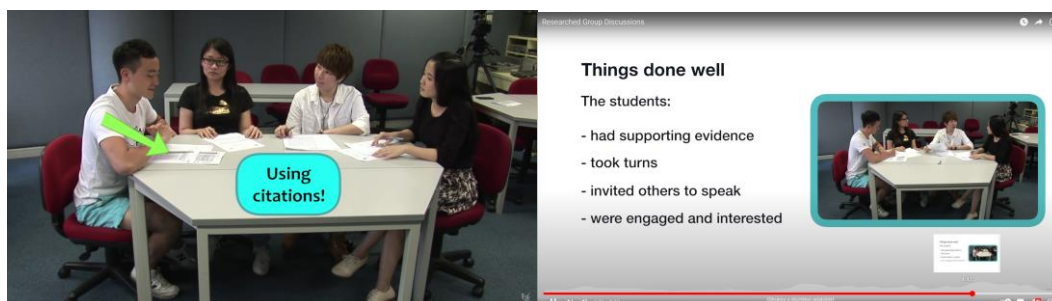
- Dillon, J. T. (2004). *Questioning and Teaching: A Manual of Practice*. [online] https://books.google.hu/books?id=8Tr7DwAAQBAJ&dq=j+t+dillon+&lr=&hl=hu&source=gbs_navlinks_s [2022. 08. 03.]
- An educational journal devoted to questions and questioning (é.n.). In: *The Question Mark*. [online] <http://www.questioning.org> [2022. 08. 05.]
- Falus, I. (Főszerk.) (2021). *Didaktika: Elméleti alapok a tanítás tanuláshoz*. [online] Budapest: Akadémiai Kiadó. [online] <https://mersz.hufalus-didaktika> [2022.08.02] DOI: 10.1556/9789634547211
- Furman, B. (2011). *Socratic Seminar*. [online] http://furman.weebly.com/uploads/5/1/7/6/5176248/socratic_seminar_-_guidance_from_avid.pdf [2022. 08. 06.]
- Instructional Strategy - Socratic Seminar* (2020). [online] <https://www.youtube.com/watch?v=SW-WQk-UnUg> [2022. 08. 05.]
- Lada, L. (Szerk.) (2009). Oktatási módszerek. [online] In: *Oktatási Hivatal. Tudástár*. [online] <https://ofi.oh.gov.hu/tudastar/problemak-kerdesek/oktatasi-modszerek> [2022. 07. 25.]
- Mead, G. H. (1973). *A pszichikum, az én és a társadalom*. Budapest: Gondolat.
- Oktatási és pedagógiai módszerek: tanítás a gyakorlatban (2020). [online] In: Skoll. <https://skoll.hu/oktatasi-es-pedagogiai-modszerek-tanitas-agyakorlatban/> [2022. 07. 25.]
- Orlich, D. C. [et al.] (2010). *Teaching Strategies: A Guide to Effective Instruction*. 9. kiadás Wadsworth: Cengage Learning.
- Researched Group Discussions* (2014). [online] <https://www.youtube.com/watch?v=-Iy7drPXqzps> [2022. 08. 05.]
- Rogers, C. R. (2019). *Valakivé válni – A személyiség születése*. Budapest: Edge 2000.
- Ungvári-Zrínyi, I. (2001). A vita etikájáról. In: *Kellék: filozófiai folyóirat*, 6. évf. 18-20. sz.
- World Cafe Method (2021). In: *The World Cafe*. [online] <http://theworldcafe.com/key-concepts-resources/world-cafe-method/> [2022. 08. 12.]

6. A gyakorlati alkalmazást segítő weboldalak, videók

An educational journal devoted to questions and questioning (é.n.) In: *The Question Mark*. [online] <http://www.questioning.org> [2022. 08. 05.] angol nyelvű, feliratozás nélküli videó

Jamie McKenzie *The Question Mark* című folyóirata a pedagógiai kérdezés módszertanával foglalkozik. A folyóirat 10 részes videómellékletében található a következő részek: 2. Questions of Import (00:55); 6. The Questioning Toolkit (01:16); 7. The Great Question Press (01:43)

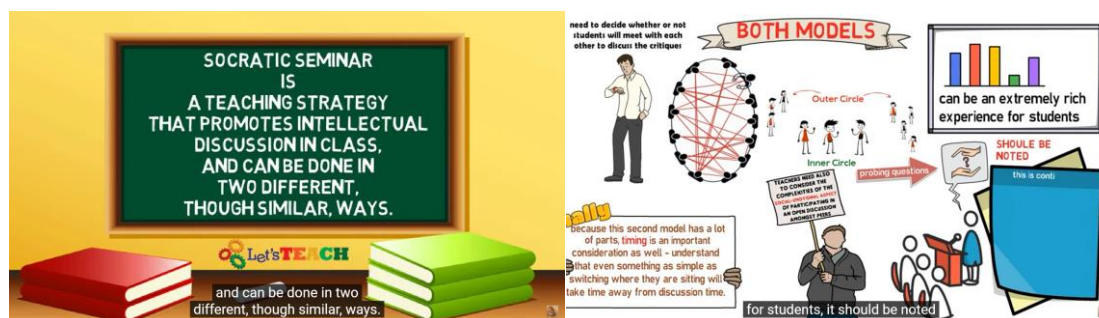
Researched Group Discussions (2014) [online] <https://www.youtube.com/watch?v=ly7drPXqzps> [2022. 08. 05.] angol nyelvű videó, angol felirattal (05:43) A videó egy rossz és egy követendő példán keresztül mutatja be a kiscsoportos megbeszélést. Szóboborékokkal kommentálja a beszélgetés folyamatát, majd összefoglalja a lehetséges problémákat és a jó megoldásokat.

1–2. kép. Képernyőfotók a Researched Group Discussions c. videóból

Forrás: <https://www.youtube.com/watch?v=ly7drPXqzps> [2022. 08. 05.]

Instructional Strategy - Socratic Seminar (2020) [online] <https://www.youtube.com/watch?v=SW-WQk-UnUg> [2022. 08. 05.] animációs videó, angol nyelvű, angol felirattal (04:14) A témák: What is the Socratic Seminar? Purpose. The teacher's role. How Students participate in a Socratic seminar? One model of a Socratic seminar. Another model. Important considerations for teacher

3–4. kép. Képernyőfotók a Socratic Seminar c. videóból

Forrás: <https://www.youtube.com/w> Milyen a jó konferencia-előadás? [online] URL:

<https://akcongress.com/blog/konferencia-eloadas/> [2022.07.20.]

Modern és egyedi prezentáció készítése - PowerPoint 2019+ [online] URL:

<https://www.youtube.com/watch?v=fAsH2jq-lrw> [2022.08.10.]